

فصل سوم

بردار در فضا

تهیه و تنظیم: امین پناه

فضای سه بعدی:

در فضای سه بعدی سه محور X و Y و Z وجود دارد که دو به دو بر یکدیگر عمود می باشند.
بوسیله سه محور و مبدا مختصات، صفحات XOY و XOZ و YOZ تشکیل می گردد که این سه صفحه
فضا را به ۸ ناحیه تقسیم می کند. چهار ناحیه بالای صفحه XY قرار دارد که در این چهار ناحیه Z
مثبت است و چهار ناحیه پایین صفحه XY قرار دارد و در این چهار ناحیه Z منفی است.

فاصله دو نقطه در فضا:

اگر دو نقطه $A(X_1, Y_1, Z_1)$ و $B(X_2, Y_2, Z_2)$ در فضا مفروض باشند فاصله این دو نقطه برابر است با

مثال: فاصله دو نقطه $(2, -4, 2)$ و $(-1, 0, -2)$ را بدست آورید.

مثال: کمترین فاصله دو نقطه $(m-1, 2, 1)$ و $(-1, 0, 1)$ را بدست آورید.

تست: اگر نقاط $A(0, 3, -1)$ و $B(m-1, 1, -2)$ و C مختصات راسهای مثلث متساوی الاضلاع
باشند کمترین مساحت این مثلث کدام است.

$$\frac{5\sqrt{3}}{2}(2) \quad \frac{5\sqrt{3}}{4}(3) \quad \sqrt{5}(4) \quad 5\sqrt{3}(1)$$

تست: اگر نقاط $A(3, 2, -1)$ و $B(4, 1, 0)$ در فضا مفروض باشند و نقطه M در فضا متغیر باشد
آنگاه کمترین مقدار $|MB| + |MA|$ کدام است.

$$0(1) \quad \sqrt{3}(2) \quad 2\sqrt{3}(3) \quad \sqrt{3}/2(4)$$

تست: نقاط $A(3-1 و 2)$ و $B(7 و 2 و 2)$ در فضا مفروض است. مکان هندسی نقاطی در فضا که از نقطه A به فاصله ۳ و از B به فاصله ۴ باشد کدام است.

- (۱) تهی (۲) یک نقطه (۳) ۴ نقطه (۴) دایره

تصویر نقطه $A(X, Y, Z)$ روی محورها و صفحات مختصات:

تست: مکان هندسی نقاطی در صفحه XOY که از نقطه $(4 و 3 و -2)$ به فاصله ۵ باشد کدام است.

- (۱) تهی (۲) یک نقطه (۳) دایره ای به شعاع ۴ (۴) دایره ای به شعاع ۳

تست: اگر نقطه A' تصویر نقطه $(4 و -1 و m^2-1 و -2)$ روی صفحه XOZ و نقطه A'' تصویر نقطه A روی محور Z ها باشد $|A'A''|$ کدام است.

- (۱) ۲ (۲) ۴ (۳) $\sqrt{20}$ (۴) به m بستگی دارد

قرینه نقطه $A(X,Y,Z)$ روی محورهای مختصات:

تست: نقاط $A(۱-۲ و ۳)$ و $B(۴ و ۲ و -۱)$ مفروضند. فاصله نقطه A' قرینه نقطه A نسبت به محور X ها از نقطه B' تصویر نقطه B روی صفحه XOY کدام است.

$$\sqrt{10}(۴)$$

$$\sqrt{29}(۳)$$

$$\sqrt{17}(۲)$$

$$\sqrt{24}(۱)$$

معادلات صفحات و محورهای مختصات:

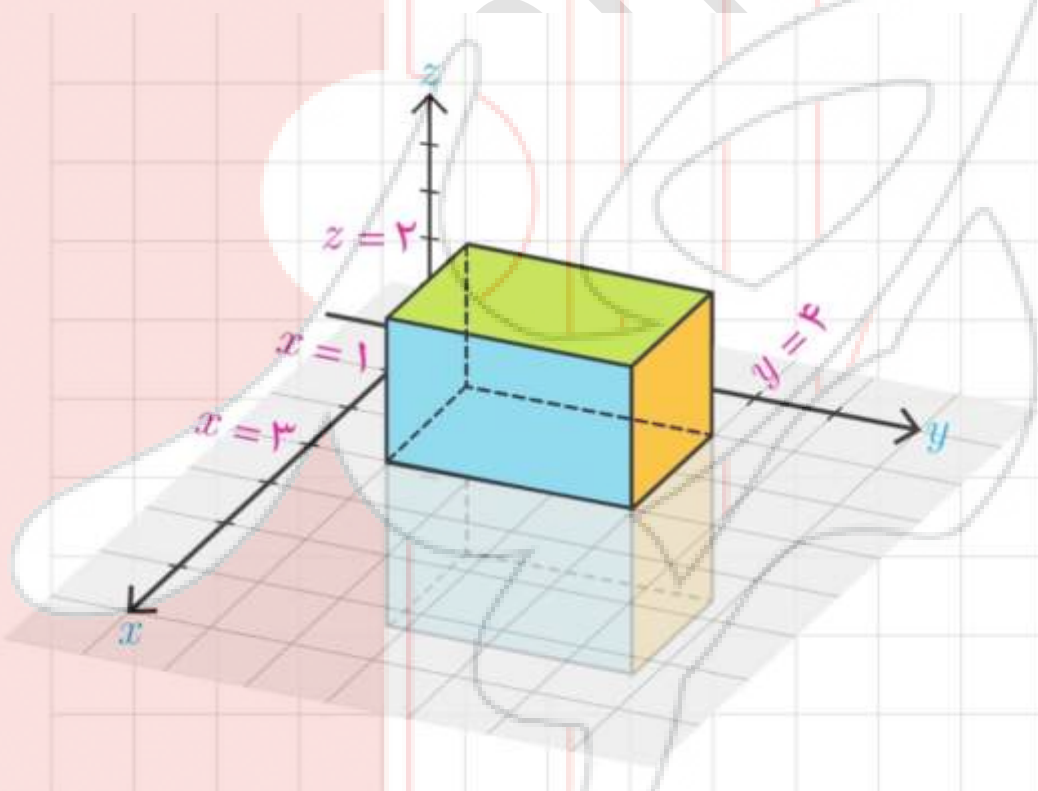
مثال: معادله پاره خطی را بنویسید که دو نقطه $A(1,2,-2)$ و $B(1,2,3)$ را به یکدیگر وصل می کند.

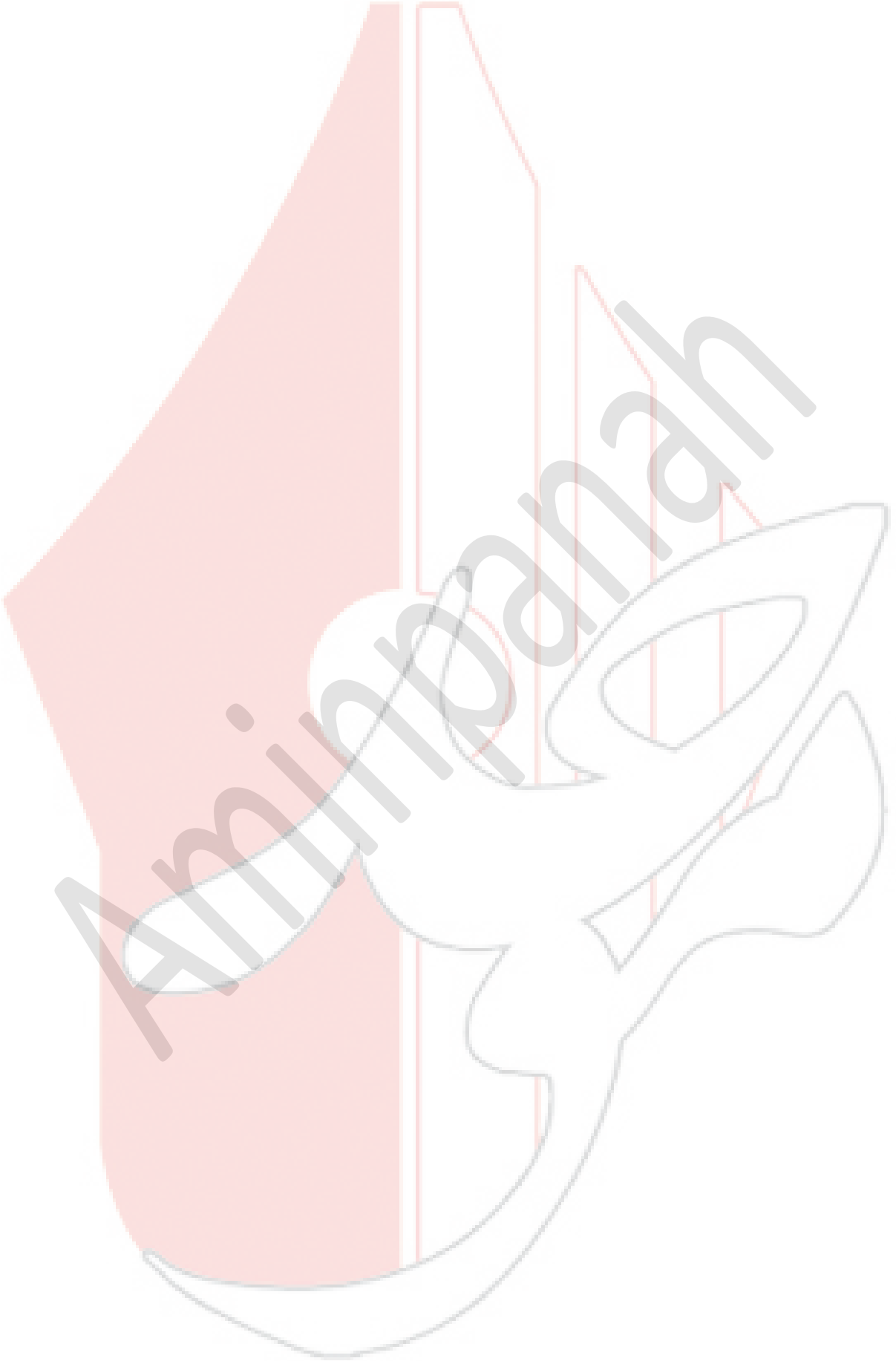
مثال: معادله پاره خطی را بنویسید که دو نقطه $A(2,-3,4)$ و $B(2,2,4)$ را به یکدیگر وصل می کند.

مثال: در مکعب مستطیل شکل زیر:

۱. معادله وجه های آبی رنگ، سبز رنگ و نارنجی رنگ را بنویسید.

۲. معادله پال مشترک وجه ها را بنویسید.

بردار در فضا و طول بردار:

مثال: نقاط $A(3, 2, -1)$ و $B(4, 1, 3)$ در فضا مفروض است.

۱. مولفه های بردار AB را بدست آورید.

۲. طول بردار BA را بدست آورید.

تست: اندازه تصویر بردار a روی صفحات xoy و xoz و yoz به ترتیب $\sqrt{7}$ و $\sqrt{12}$ و $\sqrt{13}$ می باشد. اندازه بردار a کدام است.

۴(۴)

۳(۳)

۲(۲)

۱(۱)

تست: حاصل $\vec{BO} + \vec{AB} + \vec{OC}$ کدام است.

$\vec{BC}$ (۴)

$\vec{OA}$ (۳)

$\vec{AC}$ (۲)

$2\vec{AB}$ (۱)

تست: حاصل $3\vec{OA} + 6\vec{BO} + 2\vec{AO} + 5\vec{OB}$ کدام است.

$\vec{BA}$ (۴)

$\vec{AB}$ (۳)

$\vec{OB}$ (۲)

$\vec{OA}$ (۱)

ضرب عدد در بردار:

مثال: اگر $\vec{a}$ (۳ و ۲ و ۱) و $\vec{b}$ (۲ و ۵ و ۳) و $r=2$ باشد حاصل $r\vec{a}-\vec{b}$ را بدست آورید.

ویژگیهای جمع بردارها:

$$a+b=b+a \quad (1)$$

$$a+(b+c)=(a+b)+c \quad (2)$$

$$a+0=0+a=a \quad (3)$$

$$a+(-a)=(-a)+a=0 \quad (4)$$

$$r(a+b)=ra+rb \quad (5)$$

$$(r+s)a=ra+sa \quad (6)$$

$$(rs)a=r(sa) \quad (7)$$

بردار یکه: برای سه محور x, y, z سه بردار به طول واحد وجود دارد که بر این سه محور منطبق می باشند. این سه بردار با نمادهای i و j و k مشخص می گردند که به آنها بردارهای یکه محور های مختصات می گوئیم. مولفه های این سه بردار برابر است با

مثال: بردار $\vec{a}$ (۳ و ۱ و ۲) را بر حسب بردارهای یکه محور های مختصات بنویسید.

دو بردار موازی:

تست: اگر سه نقطه $A(0, -1, a)$ و $B(1, b, 1)$ و $C(4, -2, 2)$ بر یک خط راست واقع باشند حاصل $3a-4b$ کدام است.

$$8(4)$$

$$6(3)$$

$$5(2)$$

$$7(1)$$

ضرب داخلی دو بردار: برای دو بردار a و b ضرب داخلی دو بردار را بصورت $a \cdot b$ نمایش می دهیم که حاصل آن یک عدد است و این عدد می تواند مثبت، منفی و یا صفر باشد.

* اگر اندازه های دو بردار a و b و زاویه بین دو بردار مشخص باشد در این صورت ضرب داخلی دو بردار برابر است با

ویژگیهای ضرب داخلی دو بردار:

مثال: اگر اندازه های دو بردار a و b به ترتیب 2 و 3 و زاویه بین دو بردار 60° باشد مطلوبست
 $(2a-b) \cdot (a+3b)$

مثال: برای سه بردار a, b, c اگر $|a|=2$ و $|b|=3$ و $|c|=1$ باشد با این خاصیت که $a+b+c=0$ مقدار $a \cdot b + b \cdot c + c \cdot a$ را بدست آورید.

تست: اگر $a+b+c=0$ و $|a|=5$ و $|b|=6$ و $|c|=7$ حاصل $a \cdot c$ کدام است.
 $-18(1)$ $19(2)$ $18(3)$ $-19(4)$

تست: اگر $a+b+c=0$ و $|a|=3$ و $|b|=4$ و $|c|=6$ باشد حاصل $a \cdot b + b \cdot c$ کدام است.
 $-14(1)$ $-15(2)$ $-16(3)$ $-17(4)$

تست: اگر a و b بردارهایی یکه باشند بطوریکه $|\sqrt{2}a + \sqrt{3}b| = \sqrt{7}$ باشد زاویه بین دو بردار a و b کدام است.

$60(1)$ $30(2)$ $120(3)$ $150(4)$

تست: اگر $|a|=4$ و $|b|=3$ و $|a-b|=\sqrt{13}$ باشد، زاویه بین دو بردار a و b کدام است.

$$60^\circ(4)$$

$$30^\circ(3)$$

$$120^\circ(2)$$

$$90^\circ(1)$$

مثال: در مکعب با طول یال a ضرب داخلی دو قطر را بدست آورید.

ضرب داخلی دو بردار بر حسب مولفه های دو بردار:

اگر بردارهای $a(a_1, a_2, a_3)$ و $b(b_1, b_2, b_3)$ در فضا مفروض باشند در این صورت ضرب داخلی دو بردار برابر است با:

مثال: ضرب داخلی دو بردار $a(1-2-4)$ و $b(3-1-3)$ را بدست آورید.

تست: اگر بردارهای $(2-1-m)$ و $(0-1-2)$ قطره های یک لوزی باشند، مساحت لوزی کدام است.

$\sqrt{5}/2(1)$ $\sqrt{5}/2(3)$ 4 به m بستگی دارد

تست: اگر دو بردار $a(2-1-3)$ و b موازی باشند و $a.b=28$ آنگاه مجموع مولفه های بردار b کدام است

$12(1)$ $10(2)$ $8(3)$ $6(4)$

تست: در مثلث متساوی الاضلاع ABC به طول ضلع 1 اگر ارتفاع وارد بر ضلع BC باشد حاصل $AB.AC+AB.AH$ کدام است.

$5/4(1)$ $4/5(2)$ $3/4(3)$ $4/3(4)$

زاویه بین دو بردار: اگر مولفه های دو بردار a و b در فضا معلوم باشد در این صورت زاویه بین دو بردار برابر است با :

مثال: زاویه بین بردارهای $a(3-1-2)$ و $b(1-5-3)$ را بدست آورید.

تست: اگر $A(5-2-1)$ و $B(7-1-3)$ و $C(5-1-4)$ سه راس مثلث ABC باشند، اندازه زاویه A کدام است.

۹۰(۴)

۶۰(۳)

۴۵(۲)

۳۰(۱)

مثال: اگر زاویه بین دو بردار a و b برابر 60° درجه باشد مطلوبست زاویه بین دو بردار $a+b$ و $a-2b$

نکته: اگر زاویه بین دو بردار a و b کمتر از 90° باشد آنگاه $a \cdot b > 0$ و در صورتی که زاویه بین دو بردار بزرگتر از 90° باشد $a \cdot b < 0$

مثال: حدود m را طوری بدست آورید تا زاویه بین دو بردار $(3-1-m)$ و $(4-2-1)$ منفرجه گردد.

تصویر بردار a روی b :

مثال: تصویر بردار $(3a - 2b)$ را روی بردار $(a + b)$ بدست آورید.

مثال: بردارهای $(a - b)$ و $(a + 2b)$ مفروضند. تصویر بردار $a - b$ را روی بردار $a + 2b$ بدست آورید.

تست: a و b دو بردار غیر صفر و نا هم راستا هستند. اگر a' تصویر a بر b و نیز b' تصویر b بر a باشد حاصل $\frac{a \cdot b' + b \cdot a'}{a \cdot b}$ برابر کدام است.

۰(۴

۴(۳

۲(۲

۱(۱

نامساوی کوشی-شوارتس:

مثال: اگر $4x - 2y + 6z = 12$ باشد کمترین مقدار عبارت $4x^2 + y^2 + 9z^2$ را بدست آورید.

ضرب خارجی:

برای دو بردار a و b ضرب خارجی دو بردار را بصورت $a \times b$ نمایش می دهیم که حاصل آن یک بردار است و این بردار بر هر دو بردار a و b و در نتیجه بر صفحه بردارهای a و b عمود است.

* اگر جهت چرخش چهار انگشت دست راست از بردار a به سمت بردار b باشد در این صورت انگشت شست بردار $a \times b$ را نمایش می دهد.

* اگر اندازه های دو بردار a و b و زاویه بین دو بردار مشخص باشد در اینصورت ضرب خارجی دو بردار برابر است با :

ویژگی های ضرب خارجی دو بردار:

مثال: اگر $(1 و 2 و 3)$ و a باشند بردار $a \times b$ را تشکیل دهید.

مثال: در متوازی الاضلاع ABCD اگر $\vec{AB}=a$ و $\vec{AD}=b$ اضلاع متوازی الاضلاع باشند حاصل $AC \times BD$ کدام است.

تست: اگر $|V_1 \times V_2|=4$ باشد اندازه بردار $(V_1+V_2) \times (3V_1-V_2)$ کدام است.

۸(۱)   ۰(۲)   ۱۶(۳)   ۴(۴)

تست: اگر $a-2b+3c=0$ و $|a \times c|=2$ آنگاه $|b \times a|$ کدام است.

۳(۱)   ۲(۲)   ۱,۵(۳)   ۰,۵(۴)

تست: سه بردار a, b, c بطول واحد مفروضند. اگر زاویه بین دو بردار b و c برابر 60° باشد و زاویه بین بردار a با صفحه بردار های b و c برابر 60° باشد حاصل $a \cdot (b \times c)$ کدام است.

$\frac{3}{4}$ (۱) $\frac{\sqrt{3}}{4}$ (۲) $\frac{1}{2}$ (۳) $\frac{\sqrt{2}}{2}$ (۴)

تست: اگر $(a-m)$ و $(a+2b)$ مفروض باشند و $(a-2b) \cdot (3a \times b) = 0$ باشد مقدار m کدام است.

۱(۱) $-1(2)$ $2(3)$ $4(4)$ هر مقدار m

تست: زاویه بین دو بردار a و b کمتر از 90° است. اگر $|a|=6$ و $|b|=5$ و $|a \times (a+b)|=18$ حاصل $a \cdot (a+b)$ کدام است.

۵۴(۱) $56(2)$ $60(3)$ $64(4)$

تست: اگر CD موازی AB باشد و نقطه M از C به D حرکت کند بردار ضرب خارجی $AB \times AM$ چگونه تغییر می کند.

۱) طول آن کم میشود ولی جهت تغییر نمی کند.

۲) طول ثابت است ولی جهت تغییر می کند

۳) طول و جهت ثابت است.

۴) طول و جهت تغییر می کند.

مساحت متوازی الاضلاع:

اگر بوسیله دو بردار a و b متوازی الاضلاع ساخته شود مساحت متوازی الاضلاع برابر است با

مثال: بردارهای $(1, 1)$ و a و $(2, 2)$ و b مفروض است. مساحت متوازی الاضلاع را بیابید که با بردارهای $a-b$ و $3a+4b$ ساخته می شود.

مساحت مثلث:

اگر بوسیله دو بردار a و b مثلثی ساخته شود در این صورت مساحت مثلث برابر است با

مثال: اگر $(1, 2)$ و a و $(2, 0)$ و b باشند مساحت مثلثی را بیابید که بوسیله بردارهای $a-b$ و $4a+5b$ ساخته میشود.

مثال: اگر نقاط $A(2, 1)$ و $B(1, 0)$ و $C(3, 2)$ سه راس مثلث ABC باشند، مساحت مثلث ABC را بدست آورید.

تست: دو بردار a و b با طولهای ۳ و ۴ واحد با یکدیگر زاویه ۳۰ می سازند. مساحت مثلثی که بوسیله دو بردار $a-2b$ و $3a+2b$ ساخته می شود کدام است.

۴۸(۴)

۴۲(۳)

۳۶(۲)

۲۴(۱)

تست: اگر $a-b+c=0$ و $|a|=5$ و $|b|=6$ و $|c|=7$ باشد حاصل $|b \times c|$ کدام است.

۳۷۶(۴)

۱۲۷۶(۳)

۶۷۶(۲)

۲۴۷۶(۱)

ضرب مختلط سه بردار:

* اگر سه بردار در یک صفحه باشند در این صورت ضرب مختلط سه بردار صفر است.

مثال: آیا بردارهای $(1, 9, 1)$ و $c(1, 3, 1)$ و $b(1, 1, 3)$ و $a(1, 3, 2)$ در یک صفحه اند.

تست: اگر سه بردار $(1, m, 1)$ و $(2, 1, 0)$ و $(1, 1, 3)$ در یک صفحه باشند مقدار m کدام است.

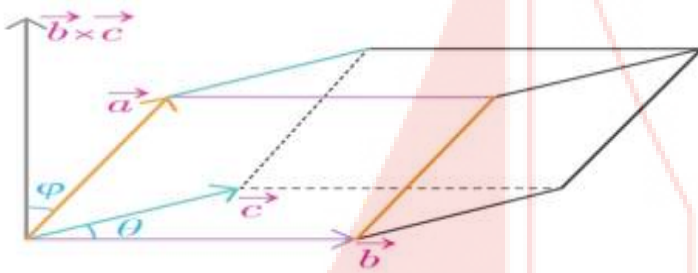
-۱(۴)

۱(۳)

۲(۲)

-۲(۱)

حجم متوازی السطوح: اگر بوسیله سه بردار a و b و c متوازی السطوح ساخته شود در این

صورت حجم آن برابر است با:

مثال: حجم متوازی السطوحی را بدست آورید که توسط بردارهای $(0, 1, 0)$ و $(1, 0, 1)$ و $(1, 1, 0)$ تولید میشود.

رابطه بین ضرب داخلی و خارجی:

مثال: بردارهای a و b مفروض اند به طوری که $|a|=3$ ، و $|b|=26$ ، و $|a \times b|=72$ مقدار $a \cdot b$ را بدست آورید.

تستهای تکمیلی:

۱. نقاط $A=(۲و۳و۴)$ و $B=(۲و۳و۰)$ مفروض اند. نقطه M بر روی پاره خط AB چنان قرار دارد که بردار $MA=-3MB$. مختصات M کدام است.

$$(۱) (۱-و۳و۱) \quad (۲) (۱-و۳و-۲) \quad (۳) (۲و۳و۱) \quad (۴) (۱و۳و-۱)$$

۲. اگر $AB=(۱و۲و۳)$ و $AC=(۳و۲و۱)$ باشند مختصات BC کدام است.

$$(۱) (۲-و۰و۲) \quad (۲) (۲-و۰و۴) \quad (۳) (۴و۴و۴) \quad (۴) (۲-و۲و۲)$$

۳. چند نقطه در فضا وجود دارد که از نقطه $(۲و-۱و۵)$ به فاصله ۴ واحد بوده و از $(۴و۲و۱)$ به فاصله ۳ واحد باشد.

$$(۱) \text{بی شمار} \quad (۲) ۲ \quad (۳) ۱ \quad (۴) \text{صفر}$$

۴. کدام بردار بر هر دو بردار $i-2j$ و $j-2k$ عمود است.

$$(۱) (۴و۲و۲) \quad (۲) (۴و-۲و۱) \quad (۳) (۲و۰و-۱) \quad (۴) (۴و۲و۱)$$

۵. اگر $k(a+b)=2b$ و $|a|=۳$ و $|b|=۱$ باشد، k کدام عدد می تواند باشد.

$$(۱) -۱ \quad (۲) ۱ \quad (۳) -۲ \quad (۴) ۲$$

۶. اگر $|a|=2$ و $|b|=13$ و $a.b=24$ باشد مساحت متوازی الاضلاعی که توسط بردارهای $a+b$ و $a-b$ ساخته می شود کدام است.

- ۵(۱)   ۱۰(۲)   ۲۰(۳)   ۴۰(۴)

۷. اگر بردارهای $(k-1, 2)$ و $(3, 2)$ و $(-4, 2)$ هم صفحه باشند مقدار k کدام است.

- $\frac{-2}{7}$ (۱) $\frac{4}{7}$ (۲) $\frac{-3}{7}$ (۳) $\frac{2}{7}$ (۴)

۸. فاصله تصویر نقطه $A(-1, 1)$ روی محور Z ها، از قرینه نقطه A نسبت به صفحه xoy کدام است.

- ۵(۱)   ۲(۲)   ۳(۳)   ۴(۴)

۹. مساحت مثلثی که با دو بردار $i-j$ و $k+i$ ساخته می شود، کدام است.

- $\sqrt{3}$ (۱) $\frac{\sqrt{2}}{2}$ (۲) $\frac{\sqrt{3}}{2}$ (۳) $2\sqrt{2}$ (۴)

۱۰. حجم متوازی السطوح بنا شده بر سه بردار $(1, 2, 3)$ ، $(-1, 0, 1)$ و $(1, 2, 0)$ کدام است.

- ۶(۱)   ۲(۲)   ۳(۳)   ۴(۴)

۱۱. اگر دو بردار $a = (3m, 2m-1, m)$ و $b = (0, -1, m)$ بر هم عمود باشند، $|a-b|$ کدام است.

- ۱) $\sqrt{11}$ ۲) 3 ۳) $\sqrt{13}$ ۴) 4

۱۲. بر روی دو بردار $a = 2i + j + k$ و $b = k - j$ یک متوازی الاضلاع ساخته شده است. زاویه بین دو قطر متوازی الاضلاع کدام است.

- ۱) 60° ۲) 45° ۳) 30° ۴) 90°

۱۳. سه بردار $(1, 3, 1)$ ، $(1, m, 2)$ و $(1, m-1, 1)$ در یک صفحه قرار دارند. m کدام است.

- ۱) 2 ۲) 0 ۳) 1 ۴) -1

۱۴. مثلث ABC ، مثلثی متساوی الاضلاع به طول ضلع 2 است. حاصل عبارت

$(AC \cdot CB)AB - (AB \cdot BC)AC$ کدام است.

- ۱) $2CB$ ۲) $2BC$ ۳) $4CB$ ۴) $4BC$

۱۵. طول تصویر قائم بردار $v = (3i + j) \times (j - k)$ بر صفحه xy ، چند برابر طول تصویر قائم آن بر صفحه yz است.

- ۱) $\sqrt{5}$ ۲) $\frac{\sqrt{5}}{2}$ ۳) $\frac{\sqrt{5}}{3}$ ۴) $\frac{1}{3}$

۱۶. اگر $|a \times b| = \sqrt{3}$ و $a.b=1$ باشد، طول تصویر قائم بردار a بر راستای بردار b ، چند برابر $|a|$ است.

$\frac{1}{3}(۴)$

$\frac{2}{3}(۳)$

$\frac{1}{2}(۲)$

$\frac{1}{4}(۱)$

۱۷. اگر a, b, c سه عدد حقیقی باشند، حداکثر مقدار عبارت $\frac{(4a+b+c)}{4a+b+c}$ کدام است.

$۶(۴)$

$۴(۳)$

$۳(۲)$

$۲(۱)$

